

DOLARSIZLAŞTIRMANIN YAYGINLIĞI VE ÖNÜNDEKİ ENGELLER

GÖKHAN ERELİ

Koordinatör ORSAM

“

Bu süreç, alternatif para birimlerinin, yenilikçi teknolojilerin veya yerel para birimlerinin kullanımını teşvik etmektedir ve bu anlamda sadece tek bir ülke tarafından sürdürülmemektedir. Dolarsızlaştırma Asya'dan Latin Amerika'ya ve Ortadoğu'dan Afrika'ya kadar geniş bir yelpazede yayılmış ve dolayısıyla önemini son yıllarda pekiştirmiştir.

”

Uluslararası siyasi sistemdeki eğilimler gibi, uluslararası ekonomik sistem de kendi eğilimlerini sergilemektedir. Özellikle son yıllarda, küresel enflasyondaki artış, Amerika Birleşik Devletleri'nin (ABD) güçlü dolar politikası ve merkez bankalarının dünya çapında faiz artırımları gibi bazı eğilimler ortaya çıkmıştır. Öne çıkan küresel bir eğilim ise uluslararası piyasalarda ABD dolarına olan bağımlılığı azaltmayı amaçlayan dolarsızlaştırma sürecidir. Bu süreç, alternatif para birimlerinin, yenilikçi teknolojilerin veya yerel para birimlerinin kullanımını teşvik etmektedir ve bu anlamda sadece tek bir ülke tarafından sürdürülmemektedir. Dolarsız-

laş-
tırma
A s -
ya'dan La-
tin Ameri-
ka'ya ve Orta-
doğu'dan Afrika'ya ka-
dar geniş bir yelpazede
yayılmış ve dolayısıyla öne-
mini son yıllarda pekiştirmiş-
tir.

DOLARSIZLAŞTIRMA SÜRECİNİN BOYUTLARI

Son birkaç on yılda, birçok ülke ve uluslararası örgüt, küresel ekonomik sistemde ABD dolarının hâkimiyetinin yerine geçecek alternatif araçlar oluşturmak için özverili çaba harcamıştır. ABD dolarının küresel rezerv para birimi

olarak İngiliz sterlininin tahtını devirmesi 20. yüzyılın başlarında, I. Dünya Savaşı'nın sona ermesinin ardından 1920'lerde küresel altın akışlarının ABD'ye arttığı dönemde gerçekleşti. Ardından, 1944'te Bretton Woods sisteminin kurulması, uluslararası ticaretin çoğunlukla ABD doları üzerinden gerçekleştirildiği bir düzende küresel rezerv para biriminin rolünü pekiştirdi. 1960'lar, ABD dolarının küresel rezervlerde görülmemiş bir şekilde dolaşımının arttığı bir dönem olarak kaydedildi ve dolara yeterli altın desteklemesini sağlamanın zorluğu bu dönemde fark edildi. Bu, 1971'de ABD Başkanı Nixon'ın doları altına dönüştürülemez hâle getiren kararını almasıyla sonuçlandı ve bu da "dolarlaştırma (dolarization)" olarak bilinen sürecin kritik bir aşamasını simgeliyordu. Diğer bir ifadeyle 1970'ler, ABD dolarının genel pazarda yaygın olarak dolaştığı bir dönem olarak kaydedildi.

Bu gelişen hikâye boyunca, ABD dolarına aşırı derecede bağımlılığı hafifletmek için alternatifler geliştirilmesine ciddi şekilde çaba

harcandı. Uluslararası piyasalar daha fazla para birimi çeşitlendirmesi ve finansal dayanıklılık ararken, doların yerine geçebilecek uygun alternatiflerin arayışı, küresel ekonomik manzaranın sürekli evrilen bir bölümünü temsil etmektedir. Bakıldığında olayların gelişimi ABD için ilginç bir dönüm noktasına şahit oldu. 2000'lerin başında küresel rezervlerin büyük bir kısmının ABD dolarında tutulduğu ve bu seviyenin %70'inin hemen üzerinde olduğu görülmektedir. Ancak 2023'e gelindiğinde, bu yüzde önemli ölçüde azaldı ve %55 dolaylarına düştü. %15'lik bu büyük düşüş, özellikle 85'ten fazla ülkenin dünya çapında dolarsızlaştırma çabalarında aktif olarak yer aldığı göz önüne alındığında derinlemesine dikkat gerektirmektedir. Eşzamanlı olarak, ABD'nin küresel GSYİH içindeki payı da belirgin bir düşüş yaşadı. 1945'teki hemen sonrasında %56'ya yakın olan bu payı, 2020'lerde yaklaşık %24'e düşü. Bu durum, ekonomik önemde büyük bir değişimin işareti olarak görülmektedir. Dikkate değer şekilde, dolarsızlaştırma süreçlerine katılan uluslararası siyasi sistemin

üçte birinden fazlasını temsil eden 85 ülke, bu eğilimin daha fazla yayılma potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Gerçekten de dolarsızlaştırma, uluslararası ekonomik sistemi şekillendiren en çarpıcı güçlerden biri olarak ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, BRICS, Güneydoğu Asya Ülkeleri Birliği (ASEAN) ve Körfez İşbirliği Konseyi (KİK) gibi önemli uluslararası ve bölgesel entegrasyon hareketleri ve örgütlerinin dinamik katılımı, dolarsızlaştırmayı sıradan bir uluslararası eğilimden öte, sınır aşan bir güce ve eğilime dönüştürmektedir. Bu gelişmeler ışığında, dolarsızlaştırmanın sonuçları tek bir ulusun sınırlarının ötesine uzanan, küresel ekonomik düzeni kapsayan dönüştürücü bir paradigmadaki yansımalarıdır. Çeşitli ve dirençli bir para sisteminin cazibesi, ulusların ve örgütlerin hızla değişen bir finansal manzarayı keskin zekâ ve uyumla yönlendirme çabalarıyla birleşerek, uluslararası ekonomik bağımsızlığın arayışıyla küresel ölçekte kesişmektedir. Dünya, dolarsızlaştırmanın gelişen hikâyesini kolektif olarak izlerken, uluslararası ekonomik sistemin dinamiklerinin sürekli ilerleme ve refah arayışının

etkisiyle sürekli olarak değişim hâlinde olduğu bir gerçeği önümüzde bulundurmaktadır.

“

Dolarsızlaştırma Çin, Rusya, İran, Hindistan, Brezilya, Endonezya, Güney Afrika, Suudi Arabistan, Venezuela, Arjantin, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Kazakistan, Mauritius, Sri Lanka, Malezya ve bir dizi diğer ülke tarafından takip edilmektedir. Bu bağlamda, Rusya, özellikle 2010'ların başından itibaren dolarsızlaştırma stratejisini önemli ölçüde yoğunlaştıran önde gelen bir ülke ortaya çıkmaktadır.

”

DOLARSIZLAŞTIRMANIN GEREKLİLİĞİNE İNANÇ: İLKELERİ, GÖSTERİMLERİ VE ZORLUKLAR

Dolarsızlaştırma süreçleri, temel olarak jeopolitik riskler ve ekonomik dinamikler nedeniyle desteklenmektedir. Öncelikle, ABD Dolarının siyasi bir silah olarak araçsallaştırılması, uluslararası ekonomik iş birliği ilkesine aykırıdır. Söz konusu ilke ise iş birliğinin herkes için faydalı olduğuna ve barışın ticaret yoluyla sağlandığına dair bir olgudur. Yakın dönemlerde SWIFT altında Rusya ve İran'a uygulanan yaptırım örnekleri, ABD dolarının silahlaştırılma sürecini göstermiştir. Ayrıca, 1945'te ABD dolarının rezerv para birimi olarak kabul edildiği zaman uluslararası sistemin güç dağılımı, mevcut dünya düzenindeki siyasi/ekonomik dinamikleri artık yansıtmamak-

tadır. Bu nedenle, zaten gerçekleşen siyasi çok kutuplu ve çok taraflı bir sisteme geçiş, uluslararası sistemde "parasal çok taraflılık" veya "parasal çok kutupluluk" gerektirmektedir. Bu durum da daha adil bir dünya düzenini yansıtabilir. Bu olasılıklar, sadece belirli aktörler için değil, diğer büyük ve orta güçlerin de daha adil bir uluslararası ekonomik sistemin bir parçası olma ve ekonomik-parasal etkilerini buna göre genişletme şansı sunabilir.

Dolarsızlaştırma Çin, Rusya, İran, Hindistan, Brezilya, Endonezya, Güney Afrika, Suudi Arabistan, Venezuela, Arjantin, Birleşik Arap Emirlikleri (BAE), Kazakistan, Mauritius, Sri Lanka, Malezya ve bir dizi diğer ülke tarafından takip edilmektedir. Bu bağlamda, Rusya, özellikle 2010'ların başından itibaren dolarsızlaştırma stratejisini önemli ölçüde yoğunlaştıran önde gelen bir ülke ortaya çıkmaktadır. Bu stratejik çaba, Rusya Federasyonu Merkez Bankası tarafından artan altın alımlarıyla birlikte, para birimi rezervlerini çeşitlendirmek için euro ve Çin yuanını parasal repertuarına dâhil etme konusunda yoğun bir çaba içermektedir. Çeşitlendirme çabalarını desteklemek amacıyla Rusya, BRICS ortakları ve diğer önemli ticaret mütefikleriyle ticaret işlemlerinde yerel para birimlerinin kullanımını teşvik etmektedir. Rusya'nın dolarsızlaştırma stratejisinin kararlı uygulanması, dolarsızlaştırmanın etkisini hızlandırarak, yerel etki alanının içinde dolarsızlaştırmanın hızını yoğunlaştırmaktadır. Bu arada, ABD finansal yaptırımlarının zorluklarından kısmen etkilenmeyen yahut bu olumsuz etkiyi azal-

tabilen İran, Hindistan, Rusya ve Türkiye ile yapılan SWAP benzeri ve SWAP ilişkili anlaşmalarla doların olumsuz etkisi ile başa çıkma gayretiyle de ilgilidir. Bu anlaşmalar yerel paraları ustaca kullanarak ticaret bağlarını güçlendirmektedir ve ticaretle ilgili faaliyetleri artırmaktadır.

“ ABD dolarının küresel rezerv para birimi olarak kökleşmiş statüsü, yerel para birimlerini güçlendirmek ve çeşitlendirmek için güçlü çabalara ve alternatif, ortak ve yenilikçi parasal araçların geçerliliğini araştırmaya yönelik çabalara ihtiyaç duymaktadır.

Diğer bir ifadeyle İran'ın dolarsızlaştırma manevraları, güvenilir ticaret ortakları tarafından temin edilen temel malların düzenli bir şekilde tedarik edilmesiyle sonuçlanmakta ve özellikle Rusya-Ukrayna savaşı gibi İran için jeopolitik öneminin arttığı kritik dönemlerde ABD yaptırımlarının etkisini azaltmaktadır. Bu gelişen manzara içinde dolarsızlaştırmanın stratejik takibi, ekonomik özerklik ve dayanıklılığı daha fazla elde etmeye kararlı uluslar için etkili bir araç olarak ortaya çıkmaktadır. Küresel ticaretin sınırlarını dönüştüren bu dönemde her katılımcı, dinamik değişimler ve zorluklarla karakterize edilen bir dünyada ayakta kalmayı amaçlamaktadır.

Dolarsızlaştırma hareketinin kattığı çok yönlü yollar ve çeşitli alternatifler arasında, bu dönüşümsel fenomen içinde zorluklar

hâlâ varlığını sürdürmektedir. ABD dolarının küresel rezerv para birimi olarak kökleşmiş statüsü, yerel para birimlerini güçlendirmek ve çeşitlendirmek için güçlü çabalara ve alternatif, ortak ve yenilikçi parasal araçların geçerliliğini araştırmaya yönelik çabalara ihtiyaç duymaktadır. Bu kritik dönemde, dolarsızlaştırma politikalarının sürdürülebilirliği, bu büyük hedefe yönelik ulusların kararlı siyasi iradesine dayanmaktadır ve aynı zamanda ortaya çıkabilecek ekonomik ve siyasi sürtüşmeleri ustalıkla yönlendirmeye dayanmaktadır. Başka bir engel, farklı ülkeler ve örgütler arasında olası tereddüt ve uyumsuz koordinasyonun varlığı şeklinde ortaya çıkabilecektir. Bu tür tereddüt ve uyumsuzluklar, bu dönüşümsel süreçlerin ilerlemesini engelleyebilir veya yavaşlatabilir. Gerçekten de dolarsızlaştırmanın hızı, gözlemcileri, ufukta beliren değişimin beklediği bir durum olarak görmeye teşvik edebilir. Ancak bu ölçülü ilerleme, durgunluk anlamına gelmemektedir; aksine daha çeşitli ve dengeli bir küresel ekonomik manzaraya doğru yavaş ama durmaksızın ilerlemenin bir yansıması olarak değerlendirilebilir. Dolarsızlaştırmanın dünya sahnesini etkilemeye devam ettiği bir dönemde, sistemdeki aktörler ilerlemenin beklediği zorlukları aşmada proaktif kararlılık ve kolektif iş birliğinin vazgeçilmez olduğunu görmektedir. Sonuç olarak bu çerçevede dolarsızlaştırmanın gelişen hikâyesi, parasal bağımsızlığın arttığı ve giderek birbirine daha fazla tutunan küresel bir ekonominin işaret ettiği uluslararası finans tarihinde önemli bir bölüme işaret etmektedir. ■